

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 323.22(477):271.4 Шептицький

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(38\).2018.159889](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(38).2018.159889)

МОДЕЛІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ПРАЦЯХ А. ШЕПТИЦЬКОГО

Басараб В. І. (Ужгород)

У статті розглянуто погляди А. Шептицького на процес державотворення й причини відсутності національної єдності між українцями в історичному розрізі. Об'єктом аналізу стали праці «Ідеалом національного життя» (інша назва «Як будувати рідну Хату», із декрету до духовенства, грудень 1941 р.), Пастирське послання «Не убий» (від 21 листопада 1942 р.), декрет Архієрейського Собору «Про єдність» (від 10 червня 1943 року), лист до проф. Володимира Кубійовича про завдання української мистецької школи у патріотичному вихованні молоді (1942 р., серпня 8, Львів). У статті акцентовано на переконанні А. Шептицького у тому, що проблема зародження конфліктів у середовищі українців лежить швидше не в ідеологічній, а в психологічній площині – у нездатності українських політиків домовитися між собою. А. Шептицький засуджує народівців, які так і не змогли обрати спільний вектор розвитку політичних подій, а посварилися й створили дві партії, які стали опонентами. Митрополит Андрей наголошує на постійній роз'єднаності української національної еліти, що призводило до суперечок, міжусобної боротьби й захоплення влади в Україні чужинцями в різні історичні епохи, акцентує на руйнівному впливі політики СРСР для України. Митрополит Андрей переконаний, що неможливо трансформувати державний лад, не змінивши етично-інтелектуальних норм життя більшості населення країни. Він створив своєрідну світоглядну модель щасливого суспільства, підґрунтям якого повинні бути християнські цінності, міцна родина, різні громадські об'єднання, що мали б на меті морально-інтелектуальний розвиток особистості, сприяння її самореалізації в колективі шляхом втілення в життя євангельських заповідей. Передумовою побудови держави, де б громадяни почувалися щасливими, на думку А. Шептицького, є спільність устремлень всього народу й усунення розмежування за крайовою чи територіальною ознакою. Сила українського народу, відповідно, полягає у свідомій громадянській позиції земляків-однодумців. Важливе місце у процесі державотворення А. Шептицький відводить питанню виховання підрастаючого покоління, освічених громадян, які б володіли потрібними громадсько-політичними знаннями і, відтак, здатні були обрати для себе гідну владу – не випадковим, а обдуманим, свідомим рішенням під час участі у виборах органів державного управління. У праці «Ідеалом національного життя» А. Шептицький розмірковує про виборчу систему, її доцільність у реаліях тогочасної України, а також акцентує на праві громадян самостійно обирати собі ту державну модель, яка найбільше б узгоджувалася з ментальністю, світоглядом та традиціями народу. Водночас А. Шептицький наголошує, що влада має дбати про інтереси народу, зберігати й обороняти свободи громадян, встановлювати справедливі закони у дусі християнства. А. Шептицький наголошує на необхідності встановлення християнської демократії, оскільки саме вона забезпечить мир у країні, добробут і щастя громадян, водночас він засуджує «демагогію» (нехристиянську демократію), що базується на соціалістичних ідеях, наслідком яких є неволя, нужда і руїна. Галицький митрополит недоречною у державному устрої вважає однопартійність, а національний шовінізм трактує як явище, що засліплює людей і не дає бачити прав інших громадян. Основними підвалинами Рідної Хати-Батьківщини він називає національну єдність, мову та загальнонародну волю до державотворення.

Ключові слова: Андрей Шептицький, виборча система, державотворення, політика, християнська ідеологія, нація, партії, патріотизм.

Постановка проблеми. Андрей Шептицький був не тільки видатним церковним діячем, але й філософом, просвітителем, патріотом України. Багато міркувань Галицького митрополита перегукуються із реаліями сучасної України, торкаються проблем державотворення, єдності українського народу на рівні духовному, суспільному, політичному. Митрополит Андрей протягом всього життя прагнув утвердження України як самостійної держави серед інших країн Європи. У пастирських посланнях та листах Галицького митрополита є багато слушних міркувань про можливість реформування державного та суспільного устрою в Україні, які дуже актуально звучать і в наш час. Трактатування Андреем Шептицьким сутності ідеологій тогочасних політичних партій (соціалістичної, комуністичної, націонал-соціалістської та інших) є цілком об'єктивним, виваженим, докладно аргументованим конкретними історичними фактами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великі сподівання на підтримку Андрея Шептицького покладали діячі Української Народної Республіки Лонгин Цегельський і Володимир Винниченко, усві-

домлюючи вагомість авторитету Галицького митрополита. Л. Цегельський у праці «Митрополит Андрей Шептицький, короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності» (1937 р.) акцентував на великій духовно-просвітницькій та державно-патріотичній діяльності Галицького митрополита, порівняв його з апостолом Павлом й відзначив, що «Митрополит Шептицький поширив свій авторитет на всю Україну й українську еміграцію в Європі та за морями [...] Митрополит Кир Андрій став духовним вождем всього українського народу, і Православні українці схилиються перед його повагою та визнають Його авторитет» [9, с. 20-21]. Л. Цегельський акцентував на значущості постаті А. Шептицького в проукраїнській політиці першої половини ХХ століття і зауважив, що митрополит солідаризувався з політичними змаганнями галицьких Українців, оскільки «Він був в близькій та постійній кооперації з так званим Українським Народним Комітетом, центральною управою найсильнішої (від 1900 року до вибуху світової війни) української партії у Галичині та з українським представництвом в австрійському

парламенті і в галицькому сеймі. Як Митрополит, Кир Андрій був так званим вірільним (без вибору) членом галицького сейму, а з цісарського іменування став також членом австрійської «палати панів», що займала в Австрії місце сенату чи палати лордів» [9, с. 52].

А. М. Базилевич у праці «Введення у твори митрополита Андрея Шептицького» (Торонто, 1965) відзначив, що листи митрополита Андрея на суспільні теми містять теоретичні міркування соціолога й психолога: «З одного боку, маємо його оригінальні думки про побудову держави взагалі, а української зокрема, про деякі прикмети й недостачі української вдачі, а з другого боку, застосування християнських засад у суспільному житті» [1, с. 227]. Церковно-політична діяльність та державницькі ідеї митрополита А. Шептицького різною мірою розглядалась у дослідженнях Я. Біласа, І. Бриндака, А. Боляновського, А. Васьківа, М. Вегеша, М. Гайковського, Л. Гентош, Г. Гладкої, Н. Гречанюк, О. Добоша, В. Ідзя, І. Загребельного, Р. Ключня, А. Колодного, А. Кравчука, О. Кравченюка, О. Красівського, Л. Крупи, В. Ленцика, Ф. Медвіда, В. Марчука, Н. Мизака, Н. Прокоп, В. Расевича, Л. Рошиної, О. Сурмач, І. Ходак та інших.

Цілі статті. Проаналізувати пастирські послання А. Шептицького, в яких осмислюються проблеми державотворення та ідеологічна спрямованість політичних партій, рухів й засуджується імперська політика країн-завойовників українських земель. Осмислити теоретичні ідеї державотворення, висловлені А. Шептицьким.

Виклад основного матеріалу. Митрополит Андрей прагнув утвердження української нації як сильної, цілісної, здатної реалізувати позитивний сценарій політичних змін. Ідеалом національного життя для А. Шептицького є «наша рідна всенаціональна Хага-Батьківщина» [10, с. 519], задля розбудови якої повинно активно працювати духовенство, доносячи євангельські цінності до громади, бо «коли бодай велика більшість громадян живе християнським життям і поступає по велінні християнських чеснот і коли нарід своїм життям і молитвою заслуговує на благословенство і поміч Неба [...], ті труднощі, що пов'язані з верховним проводом, розв'язуються мирно і за Божою ласкою, корисно для загального життя» [10, с. 529]. І, навпаки, в бездуховному, матеріалістично орієнтованому суспільстві до влади приходять бездарні, хитрі політики, які «принносять радше шкоду, ніж хосен, бо замість дбати про загальне добро, вони шукають тільки заспокоєння свого власного самолюбства, себто понад загальне добро ставлять своє власне добро. І тоді мусять впровадити в будову хати безконечні непорядки» [10, с. 530]. Митрополит Андрей засуджує таку егоцентричну позицію псевдопроводників, котрі використовують будь-які методи задля утвердження власної «правди», спираючись «на брехню, на публичну «опінію загалу», яку самі через пресу викликають і обробляють, а не приймають як об'єктивний, від них незалежний факт» [10, с. 530]. У новій Хагі-Батьківщині таких «лідерів» не має бути, однак, з відстані сучасної доби ми бачимо, що вплив радянських цінностей, матеріалістичного світогляду, москвофільства дуже важко витіснити зі світогляду сучасних українців, і це є причиною повільної реалізації європейських стандартів у нашій державі зараз.

Подібне уявлення про взаємозв'язок національного та релігійного ідеалу висловлювали Микола Костомаров [4], Іван Мірчук [7], Григорій Ващенко [2], Олександр Кульчицький [5], Володимир Янів [12]. Зокрема, І. Мірчук вважав релігійність однією

з головних ознак ментальності слов'ян, протиставляючи її філософічному світогляду германських та політичному хисту романських народів [7]. В. Янів трактував релігійне виховання українця як необхідну передумову загартованості духу, здатності протистояти зовнішнім впливам й заперуку «збереження нашої духовної самобутності, нашого духовного «я», [...] нашої національної ідентичності» [12, с. 277].

У праці «Ідеалом національного життя» (із декрету до духовенства, грудень 1941 р.) А. Шептицький пише про необхідність вивчення ментальності української нації, психології українця. Дуже актуальним є зауваження, що глибокий аналіз духовності нації може сприяти усуненню комплексу меншовартості, котрий у свій час став вдячним ґрунтом для утвердження москвофільських ідей. У середині ХХ століття А. Шептицький писав: «Ніхто у нас із соціологів, політиків, етнографів не приглядався з любою народній психіці в одиницях і масах. Ніхто навіть не зробив поважних наукових дослідів над таким явищем, що можна його назвати глибокою раною чи язвою, яким є москвофільство» [10, с. 531]. Митрополит Андрей переконаний, що детальний аналіз української історії, психологічних травм, які у період неволі, воєн, голоду зазнавав цілий народ, зміг би зцілити психіку українців, повернувши їм самоповагу й усвідомлення того, що агресор, тиран (мається на увазі Росія та москвофільство) не може бути благодійником і другом, не заслуговує на довіру.

На необхідності наукових студій у сфері етнопсихології й потребі підготовки кваліфікованих вчених, здатних осмислити специфіку національного характеру українців, Галицький митрополит наголошує у декреті Архієрейського Собору «Про єдність» (від 10 червня 1943 року): «Мусимо признати, що або незвичайно мало, або й зовсім не маємо філософів, або моралістів, які досліджували б національну психіку. Такі грізні з многих оглядів прояви, як москвофільство, є майже тайною для нас самих. Я не мав ніколи нагоди перечитати не то поважнішої розправи про цю національну язву, але й не пам'ятаю, чи взагалі є в цілій нашій літературі хоч би тільки короткі, а глибоко обдумані спостереження над тією язвою» [3, с. 390-391]. Згадуючи гостру боротьбу між народо-вцями та москвофілами, А. Шептицький констатує, що ні одна з цих партій не намагалася зрозуміти глибинну ідеологію та наміри іншої: «ні з одної ні з другої сторони майже не чулося поважнішого суду про взаємні відносини чи наміри цих двох партій. Взаємно лялялися, закидали собі взаємно зраду, а нікому й на гадку не прийшло спитати, які причини заставляють противників так думати як думають» [3, с. 391]. Відтак, відсутність прагнення до взаєморозуміння, психологія агресії й власної незаперечної правоти провокували не лише політичні конфлікти й взаємну ненависть, але й перешкоджали Україні розвиватися як державному організму.

А. Шептицький, аналізуючи розвиток взаємостосунків між політичними партіями в Західній Україні, приходить до висновку, що проблема зародження конфліктів у середовищі українців лежить швидше не в ідеологічній, а в психологічній площині. Адже коли москвофільство втратило більшість своїх прихильників і «народовці» могли б обрати спільний правильний вектор розвитку політичних подій, ніхто не очікував, «що давні «народовці» так між собою посваряться, що будуть творити дві партії, які себе гірше ненавидять, ніж давні москвофіли і народо-вці?! Може не прийшла ще хвиля на наукове дослідження цієї національної, а такої тяжкої язви нашої національного життя. Ще не маємо достатньої

повноти історичних документів, ні потрібної перспективи, щоб цю справу об'єктивно і безпристрасно осудити» [3, с. 391]. Розглядаючи український народ як суцільний організм, А. Шептицький у колективній свідомості нації, в її ментальності чітко бачить рису, яка перешкоджає рухатися в напрямку державотворення: «Якщо наш нарід можна організмом назвати [...] терпить на якусь моральну гемофілію, яка спричинює, що кожна найменша рана є неначе не до вилікування. Чому кожне непорозуміння між українцями, яке, як здається, можна б легко усунути, переходить так часто в хронічний стан антагонізмів, спорів, яким нема кінця?! А з обох сторін може бути найліпша воля і патріотизм, що виглядає на правдиву любов Батьківщини. [3, с. 391]. Тут варто згадати й про відсутність церковної єдності, що теж було однією з причин різноманітних конфліктів.

Таким чином, на думку А. Шептицького, праця вчених (очевидно, філософів, психологів, істориків) могла б у процесі навчання й виховання громадян принести свої результати, адже саме через освіту, ненав'язливе виховання та самоаналіз можна усунути зі свідомості українця комплекс меншовартості, гординю та егоїзм. «Є в душі Українця глибока й сильна воля мати свою державу, – пише Митрополит Андрей, – так попри ту волю знайдеться, може, рівно сильна і глибока воля, щоб та держава була конечно такою, якою хоче її мати чи партія, чи кліка, чи група, чи навіть одиниця. Бо як же пояснити те фатальне ділення поміж собою, ті спори, роздори, сварні, ту партійність, яка нищить кожну національну справу?!» [10, с. 532]. У цьому контексті варто звернутися до міркувань К.-Г. Юнга про здатність католицької церкви виконувати функцію психоаналітика: усувати внутрішні душевні конфлікти й травми, гармонізувати свідомість, об'єднувати віруючих навколо однієї ідеї, яка чітко окреслює сенс життя, визначаючи в такий спосіб консолідованість усієї громади. «Мені часто доводилося мати справу з представниками різних конфесій, зокрема, з католицькими священнослужителями, особливо з єзуїтами, що займалися психотерапією. – зазначив К.-Г. Юнг на семінарі 5 квітня 1939 року в Гільдії психологів-пасторів у Лондоні. – Багато років католицькі пастори вивчали психотерапію, вони багато в чому дотримуються її правил. В католицькій церкві існує стара традиція *directeur de conscience* – своєрідного вожака душ, духовного пастиря, проводиря. Ці проводирі володіють величезним досвідом роботи і мають солідну підготовку до неї, і мене часто вражала та мудрість, з якою єзуїти та інші католицькі священники давали поради своїм підлеглим» [11, с. 299-300]. Вчений наголошує на важливій функції, яку виконує католицька церква, зцілюючи душі людей системою ритуалів, що моделюють символічне життя особистості. Відтак, і К.-Г. Юнг, і А. Шептицький приходять до подібного висновку про необхідність психологічних студій для священників, оскільки знання психології особистості, чи народу загалом, здатне усунути безліч протиріч, котрі існують у душі людини чи нації.

Митрополит Андрей акцентує на постійній роз'єднаності української національної еліти, що призводило до постійних суперечок, міжособної боротьби й захоплення влади в Україні чужинцями в різні історичні епохи. А. Шептицький наголошує на руйнівному впливі політики СРСР для України: «Двадцять літ большевицького режиму знищило безліч елементів, може конечно потрібних до розбудови Батьківщини» [10, с. 530], відбиток неволі міцно закарбувався в психіці народу і позбутися його важко.

Митрополит Андрей засуджував теорію Руссо,

як таку, що суперечить реалізації народного ідеалу, наголошуючи, що не можна сприймати суспільство як єдність одиниць, зв'язаних в одну громаду лише соціальним контрактом. А. Шептицький добре усвідомлював, що така матеріалістична доктрина буде авторитет держави на брутальній силі народних мас. «Одиниць до послуху і піддання може склонити тільки матеріальна сила більшості. Таким робом матеріалізм перейшов із сфери космологічної на соціологію і політику. Після усунення Бога і Його закону, на що ж можна було спертися державну владу, як не на всемогутність мношества і на тих, що в імені тієї більшості говорили з тою перевагою, яку дає сила?!» [10, с. 524]. До чого привела теорія залякування, пропаганди, переслідування видно на прикладі державного устрою СРСР та сучасної Російської Федерації. Підґрунтя, на якому будувалися імперії, цілком протилежне тим демократичним засадам, котрі пропонував А. Шептицький. Митрополит Андрей переконаний, що неможливо трансформувати державний лад, не змінивши етично-інтелектуальних норм життя більшості населення країни. Він створив своєрідну світоглядну модель щасливого суспільства, підґрунтя якого повинні бути християнські цінності, міцна родина, різні громадські об'єднання, що мають на меті морально-інтелектуальний розвиток особистості, сприяння її самореалізації в колективі шляхом втілення в життя евангельських заповідей. На думку А. Шептицького, «від виховної сили Церкви в якійсь країні чи народі, від напруженості виховної праці духовенства над молоддю та в проповіданні Євангелія і пояснюванні християнських чеснот у великій мірі залежить могутність батьківщини. Бо від тієї праці залежать громадянські чесноти громадян» [10, с. 526]. Відповідно, втрата духовних орієнтирів призводить до деградації й страждання – саме в такому стані перебувають народи, пригнічені чужою владою.

Основним завдання українського народу А. Шептицький вважав необхідність створення таких суспільно-християнських обставин, які б забезпечили громадянам справжнє щасливе життя. На переконання Галицького митрополита, «могутньою та запевнюючою щастя всім громадянам організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнородних частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, [...] здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, не тільки матеріальним, але й моральним тілом» [10, с. 519]. Відтак, передумовою побудови держави, де б громадяни почувалися щасливими, на думку А. Шептицького, є спільність устремлінь всього народу й усунення розмежування за крайовою чи територіальною ознакою. Сила українського народу відповідно полягає у свідомій громадянській позиції земляків-однодумців: «Чим більша цілість людей, з яких має складатися організація національного життя, чим більше умів, які мають працювати над тією організацією, чим загальніше приняті ними засади тієї організації, чим у всіх, що до неї належать, більше спільних переконань, спільних потреб, спільних традицій, почуття солідарності і багатьох інших ще державних прикмет і чеснот, тим більше має така людська організація внутрішньої сили, що з неї робить щось немов організм» [10, с. 521].

Важливе місце у процесі державотворення А. Шептицький відводить питанню виховання підрастаючого покоління, освічених громадян, які б володіли потрібними громадсько-політичними знаннями і, відтак, здатні були обрати для себе гідну владу – не випадковим, а обдуманим, свідомим рішенням.

«До побудови нашого національного моноліту [...] треба нам приступити зоруженими в достатнє знання і всі потрібні прикмети. Треба і нашому народові, [...] передавати потрібні знання і виховувати його в усіх тих громадянських чеснотах, від яких залежить вартість цілої громадянської праці людини. [...] Боже Провидіння дасть українському народові виховати його природне право – вибрати собі й установити форму управи своєї Рідної Хати, тому треба нам над цим так працювати, щоб того свого права ужив він мудро і по-християнськи» [10, с. 521].

У праці «Ідеалом національного життя» А. Шептицький розмірковує про виборчу систему, її доцільність у реаліях тогочасної України, а також акцентує на праві громадян самостійно обирати собі ту державну модель, яка найбільше б узгоджувалася з ментальністю, світоглядом та традиціями народу: «Та власть лежить у природі народу, себто цілого народу, не якоїсь поодинокі людини. Немає ніякої причини, чому один чоловік, або кількох чи більше їх могли б бути провідниками і іншим, собі рівним, наказувати. Нарід може вибрати собі того чи тих, кому дає таку провідну власть, яку хоче, себто є природним правом народу встановити собі форму провідної влади, вибрати поміж різними формами – монархічною, олігархічною чи демократичною, – задержуючи собі ту участь у провідній частині, яку може виконувати виборами, себто голосуваннями, а в деяких важніших справах т.зв. плебісцитами чи референдумами» [10, с. 521]. Водночас А. Шептицький наголошує на обов'язках влади перед народом: «Та керівна влада має за мету служити публічному добру, зберігати й боронити природної і правильної свободи громадян, родин і всіх стоваришень, фахових товариств, чи синдикатів, чи кооператив, чи всіх тих угруповань людей, які відповідають потребам людини і її свободілучитися з іншими у виконанні своїх прав і обов'язків. Для збереження природної і правильної свободи громадян керівна влада встановляє справедливі закони, непротивні Божому праву і загальному добру, та безсторонне і незалежне судівництво, яке пристосовує загальні закони до поодиноких випадків і розмежовує взаємні права й обов'язки громадян» [10, с. 521]. Таким чином, міркування Галицького митрополита свідчать про його демократичні погляди й обізнаність з історичними та політологічними джерелами.

Зупиняється А. Шептицький і на питанні форми правління, яка б найбільше відповідала запитам доби та інтересам українського народу. Галицький митрополит прагне привернути увагу громадськості до різновидів демократичного устрою, який пропагується кількома політичними угрупованнями й відповідно матиме у кожному випадку різні наслідки: «Бо демократія і свобода, і навіть далеко йдуча участь усього народу в виконанні керівної влади може йому запевнювати мир, добробут і щастя, але коли в виконанні цієї свободи і прав нарід мав би йти за фальшивими гаслами революції чи соціалізму, як, обманений ложними надіями, домагався б пересадної свободи без уваження тих основних законів, на які спирається кожен громадський порядок, то безпосереднім наслідком так зрозумілої свободи чи демократії мусіла б бути анархія, а в слід за нею неволя, нужда і руїна» [10, с. 522]. У зв'язку з цим А. Шептицький закликає духовенство займатися самоосвітою, «досліджувати мало досі ще в світовій науці обговорювані питання про будівництво проводу і організацію всіх загальних виборів і голосувань. Бо великий нарід – це не пісок одиниць [...] Великий нарід – це цілість дуже зложена злукою прерізних

природних угруповань людей» [10, с. 522-523]. Внаслідок ретельної праці над собою й вивчення умов життя й інтересів християнської громади, священники зможуть формувати об'єктивну суспільну думку й «служити народові науками, радами й потіхами» [10, с. 523]. Дослідження народного життя, на думку А. Шептицького, повинно бути «джерелом правильних висновків про те, що тому народові треба в суспільному житті і політиці, себто які суспільні інституції, які форми влади, які закони найкраще відповідають його потребам» [10, с. 523].

У праці «Ідеалом національного життя» осмислено також, як пов'язані між собою крайній індивідуалізм та тоталітаризм. А. Шептицький засуджує політичну систему, побудовану на нічим не обмеженій свободі одної особи, оскільки наслідком її найімовірніше буде хаос, «з якого людей може вивести тільки авторитаризм всемогучої держави. Так із лібералізму й індивідуалізму люди переходять до держави, що вважає себе за компетентну входити в усі найменші подробиці життя одиниць, хоче все нормувати, все бере в руки і одиницям не лишає вже ніякої свободи (тоталізм, етатизм)» [10, с. 524]. Галицький митрополит наводить як приклад історичну долю європейських держав, які зазнали краху внаслідок крайнього індивідуалізму і лібералізму парламентського устрою. Незважаючи на те, що парламенти цих держав були обрані шляхом всенародних виборів, вони виявилися нежиттєздатними, відповідно державний устрій трансформувався в «соціалістичну державу з монархічною, аристократичною чи демократичною формою, яку приймає держава, в якій владу має диктатор і партія чи монопартія (Сталін)» [10, с. 524].

Аналізуючи події, які відбулися в Європі, А. Шептицький наголошує, що під час революцій нівелюються форми державного і суспільного ладу, отримані у спадок від минулих століть. Порівнюючи між собою такі форми правління як монархія, олігархія та демократія, виокремлені ще Аристотелем, митрополит Андрей приходить до висновку, що кожна з них «може вважати себе за всемогучу і допроваджувати одиниці до цілковитої неволи, або одиницям залишати свободу, що доходить і до крайностей. Тому при помішанні тих трьох форм ми бачили демократичні й олігархічні монархії, монархічні й олігархічні демократії, або монархічні й демократичні олігархії. Або, іншими словами, в питаннях про управу держави вже не йде про те, чи формально держава є монархією чи республікою, але про те, чи в ній є збережена слухна міра поміж правами і свободою одиниць та правами і властю держави» [10, с. 524]. Отже, на переконання А. Шептицького, мірилом цінності будь-якої влади є її чесність та здатність дбати про права і свободи кожного громадянина в контексті розвитку гармонійної суспільно-політичної структури.

Зважаючи на досвід Європи, А. Шептицький констатує, що надзвичайно важко знайти хоча б одного монарха, який ніколи не порушував моральних чеснот і не піддавався спокусі хоч іноді побути тираном. Водночас, митрополит Андрей усвідомлює, що добитися доброчесної участі у державній владі від всього народу досить важко. «Хоч та участь буде обмежена тільки до загального голосування і до принципу виборчих урядів аж до найвищого, скільки ж то треба загальних у всіх громадян чеснот на те, щоб власть була виконувана тільки за приписами чесноти! З цього походить, що форма демократична приступна до найзагальніших спокус» [10, с. 525]. Таким чином, демократія набуває негативного змісту тоді, коли народ є несвідомий і в більшості своїй керується негуманними цілями й мотивами, зважаючи на

першу чергу на власні егоїстичні потреби, що часто суперечать інтересам цілого суспільства.

У процесі аналізу А. Шептицький приходить до ще одного висновку стосовно єдності суспільства й соціальних груп. За спостереженням митрополита, єдність є злом, коли державна влада опиняється в руках групи осіб, об'єднаних спільним деструктивним, злим наміром: «при несправедливій владі, без чесноти, чим більше є в ній єдності, тим більше народові шкодить. Тиранія більш небезпечна, ніж зісута аристократія, або олігархія, а ця знову гірша і небезпечніша від демократії. З усіх лихих організацій влади зла демократія, яку називають загальнодемагогією, ще найменше шкідлива, а зісута монархія, що її називають тиранією, найбільше шкідлива» [10, с. 525]. А. Шептицький вмотивовує своє спостереження тим, що за умов «демагогії (злої демократії)» більшість бідного населення отримує владу над меншістю багатих і кількісно підпорядковує собі її інтереси. За таких умов принаймні більшість почувається щасливою. А ще чіткіше, на думку Митрополита, окреслюються переваги «демагогії» на тлі олігархії та тиранії.

А. Шептицький переконливо доводить, що державна влада має відштовхуватися від християнських постулатів і думати не про власні інтереси, а про добро народу: «владь обов'язує до служби. Хто має владь, мусить дбати про добро тих, кому служить: дбати про своє добро перед добром загалу, це надужиття проної влади. Зі сказаного випливає, що чим більше громадян має участь у владі і чим більша та участь, тим більше треба, щоб ті громадяни були праведними, себто мали моральне виховання, переповнене євангельськими принципами» [10, с. 525].

Галицький митрополит розмежовує два поняття – «християнська демократія» і «демагогія», відштовхуючись від міркувань Папи Римського, виголошених у зверненні до французьких робітників-паломників: «Якщо ваша демократія буде християнська, вона запевнить батьківщині мир, добробут і щастя. А навпаки, коли віддасться революції та соціалізму, коли, обманена шаленими ілюзіями, кинеється на ревіндикації, що нищать основні закони, на які спирається кожен громадський порядок, наслідком такої демократії для самих робітників буде неволя, нужда і руїна» [10, с. 526].

А. Шептицький недоречним у державному устрої вважає єднопартійність, оскільки коли «олігархія спирається на одну партію, або на один народ, спокуса надуживати влади для гноблення інших партій чи національностей є більша. Чесноти громадян, що беруть участь у влади, мусять бути тим більші, чим більше партійність» [10, с. 526]. А національний шовінізм трактує як явище, що засліплює людей і не дає бачити прав інших громадян. Саме тому, на переконання Галицького митрополита, «в устрою Батьківщини, мабуть, найважливішою справою буде: запевнити громадам якнайбільшу свободу» [10, с. 528]. А питання про об'єднання громад у більшій спільноті чи волості – це питання, на яке можна відповісти тільки на основі дуже дбайливих дослідів громад і їх життя. Громада, майже так як родина чи роди, є спільнотою примітивнішою від держави, повсталою перед нею, бо відповідає природному прямуванню людей, що разом на якійсь території живуть, щоб упорядковувати спільні свої справи. [10, с. 528].

А. Шептицький основними підвалинами Рідної Хати-Батьківщини називає національну єдність, мову та загальнонародну волю до державотворення: «На чому ж опреться єдність хати? На національній єдності. Український нарід є одним народом, дех-

то схоче навіть сказати – одним організмом, тому й належить йому стати і суспільним національним твором. Але йде про те, щоб заналізувати поодинокі елементи, з яких національність складається, і сили, які її розбивають. Що ж робить якесь число людей одним народом? Передовсім мова. Всі, що по українськи говорять, або що вважають українську мову за рідну, будуть становити український нарід. Безперечно, єдність мови є зв'язку, що лучить людей» [10, с. 531]. Конституційним елементом національності, на переконання Галицького митрополита, є «стихийна, мало свідомо воля всіх одиниць злучитися в одну організацію. Та воля є доказом тих різних прикмет чи характерів народу, які інстинктивно штовхають його до хотіння бути одним» [10, с. 531]. Наскільки сильним є спільне бажання до державотворення у середовищі українців, за спостереженням А. Шептицького, визначити важко, але. «Треба б у відповіді на це питання стеретись судження інших по собі самим. Гарячий патріот має не тільки тієї природної стихійної, але й свідомої волі стільки, що самий інстинкт веде його до думання, що так само розположені будуть усі Українці» [10, с. 531].

Ще однією важливою передумовою побудови Української держави, на думку Галицького митрополита, є національна солідарність і любов до брата-українця. Ця теза переконливо обґрунтована в Пастирському посланні А. Шептицького «Не убий» (від 21 листопада 1942 р.). Митрополит Андрей гостро засуджує так звану «домашню війну», яка підсилює ворога й руйнує силу українського національного духу. Згадуючи про вбивство українцями українців, А. Шептицький передумовою такого злочину бачить духовне засліплення, «що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, диявол, щоб люди, зрештою розумні та дбайливі про суспільність та добро народу, дійшли до того ступеня партійної ненависти, що рішаються аж на пролиття крові. Вже саме те розположення ненависті супроти своїх близьких є чимсь таким противним природі, таким жахливим і так дуже свідчить про виродження, про таку дегенерацію й такий упадок національної совісті та патріотичного духа, що не можна про такі випадки говорити без глибокого душевного болю!» [8, с. 267]. Крім того, А. Шептицький наголошує, що не тільки вбивство брата-громадянина є гріхом, але й саме бажання завдати йому болю, плекання почуття ворожнечі до нього. За таких умов народ не зможе бути сильним, цілісним, здоровим організмом і не здатен буде побудувати міцну державу: «Не треба Україні інших ворогів, коли самі українці українцям ворогами, що себе взаємно ненавидять і навіть не стидаються вже тої ненависти! Христос сказав: “Кожне царство, розділене проти себе, запустіє, і дім на дім впаде. Коли ж і сатана проти себе розділився, як остойться його царство?” (Лк. 11, 18)» [8, с. 267]. Галицький митрополит наголошує на необхідності взаєморозуміння між українцями, на потребі єдності у помислах та бажаннях стосовно побудови власної держави, на неможливості щасливого майбутнього у суспільстві егоїстично орієнтованих індивідуумів: «Як довго не буде між нами християнської єдності, так довго й найслабший противник буде від нас сильніший! Як довго у національних справах більше пам'ятати будуть українці на власне індивідуальне добро, так довго загальна справа не буде могла успішно розвиватися. Бо тої загальної справи просто не буде, бо не буде її в свідомості і в совісті людей!» [8, с. 267].

Великі сподівання у справі консолідації української нації й виховання свідомих, патріотично нала-

штованих громадян А. Шептицький покладав на навчальні заклади та викладачів. Зокрема, про завдання української мистецької школи у патріотичному вихованні молоді Галицький митрополит розмірковує у листі до проф. Володимира Кубійовича (8 серпня 1942 р.). На думку А. Шептицького, крім вироблення в учнів естетичного смаку й осмислення мистецько-культурних напрямів, «учителі рисунків, українці [...] повинні надавати патріотизмові благородний і піднеслий напрям. Та як взагалі мистецтво малярства чи різьби ілюструє історію народу і пригадує найвишні постаті в тій історії» [...], – так само учитель рисунку піддає уяві учнів і історичні постаті в такому виді, що їх патріотизм підносить, скріплює, убагороднює і тим могутньо причиняється до вироблення в молоді не тільки естетичних, але й патріотичних понять» [6, с. 978]. А. Шептицький акцентує на невтішному історичному досвіді, на обмеженнях, яких зазнавали юнаки й дівчата в процесі освітнього процесу і тому мають значні прогалини у знаннях про історію України: «Наша молодь, яка довго мусіла ходити до польських середніх шкіл, часто не має поняття про найважливіші події з історії і про найважливіші історичні постаті українського народу» [6, с. 978]. Галицький митрополит переконаний, що треба замінити абстрактні, теоретичні образи українських героїв та месників на більш «живі», сучасні, щоб учні сформували для себе об'єктивне уявлення, хто такий Б. Хмельницький, І. Мазепа чи інші.

Про важливі заходи, які можуть здійснити українські священники задля об'єднання українського суспільства, написав А. Шептицький в декреті Архієрейського Собору «Про єдність». У першу чергу, на думку Галицького митрополита, треба проаналізувати ті сили, які роз'єднують людей: «Мусимо собі поставити питання, звідки і чому людина стається ворогом людини. Звідки роздори, ненависті, незгоди, сварні, звідки партійність, трудність порозуміння і ті процеси, яких ніколи не можна довести до кінця. Звідки все те, що робить український нарід людською організацією, такою безконечно далекою від природного організму, що наша суспільність видається більше подібною до купи піску, поодинокі зеренця якої нічим не звязані зо всіма іншими, ніж до могутнього дерева, в якому розвивається життя повне сили і здоров'я» [3, с. 390]. А. Шептицький наголосив, що попри спільну мову і звичаї люди наділені специфічними характеристиками, схильностями, прагненнями і бажаннями, котрі заважають їм бути однодумцями, роз'єднують їх.

Крім того, на думку Галицького митрополита, часто українцям бракує розважливості й здатності тверезо оцінювати події та людей у запалі патріотичних чи інших почуттів: «У многих напрямках ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум часто видаються чимсь важнішим, ніж спокійна зимна розвага та витривала праця» [3, с. 391]. А. Шептицький вказує на необхідність формування свідомої політичної еліти, здатної приймати правильні рішення, зауважуючи, що «в нашій суспільності надто часто стрічаємо людей, що себе уважають фаховими політиками, хоч не мають ніякого фаху і ніякого спеціального звання. Само положення змушує заступати поважнішу фахову працю риторикою» [3, с. 391]. Аналізуючи історичний шлях українців-галичан, які впродовж кількох століть були під пануванням Австрії, вели беззастанну боротьбу з польською

політикою асиміляції, А. Шептицький приходить до висновку, що всі ці обставини та другорядна роль підлеглого народу у великій імперії, виробили в українців певні світоглядні стереотипи, котрі тепер заважають мислити ширшими категоріями, не дають усвідомити себе незалежною нацією: «Люди, для яких через кілька поколінь всі справи Батьківщини оберталися довкола загумінка, привикли до якоїсь тісноти, яка не дає їм правильно судити про дуже широкі виднокруги. Свідомі, може, цієї тісноти, з туги до всенародної Батьківщини, стараємося йти назустріч великим подіям, але це й не перешкоджає, що мимоволі захоуємо щось з нашого загумінкового патріотизму і часом незграбно примінюємо його до ширшої скали, до якої привикли наші браття» [3, с. 391].

А. Шептицький наголошує на необхідності самовідданої праці священників, які зобов'язані самовдосконалюватися та бути прикладом для прихожан, і так проповідувати Слово Боже, щоб розпізнавати і виправляти недоліки, що нищать людський дух, а також розвивати добрі якості та нахили. «Ця праця над усуненням природних похибок і блудів стається і успішнішою і правильнішою, коли лучиться з працею християнської праведности над моральними похибками, що ділять і роз'єднують» [3, с. 392]. Галицький митрополит засуджує матеріалізм і самолюбство, які породжують у душі людей ненависть проти всіх тих, для кого матеріальні цінності не є пріоритетом. Митрополит Андрей трактує християнську єдність як «добро, яке треба здобути поборюванням себе самого і витривалою працею над духовою єдністю між братами» [3, с. 392].

А. Шептицький акцентує на існуванні духу нації, який формується спільними зусиллями всіх громадян: «єдність в чесноті, любови Батьківщини дає громадянам того одного духа, на якому може опертися і національна єдність. Щоправда в народі можуть бути, і завжди бувають, й нехристияни, а навіть й вороги християнства чи вороги якихось християн. Але якщо взаємна любов громадян вимагала б або й допускала б ненависть ворогів, то така любов не була б достатньою підставою національної єдности» [3, с. 394]. Митрополит Андрей протиставляє християнський та поганський патріотизм, наголосуючи, що «поганський патріотизм, – то любов до своїх, сполучена з ненавистю всіх інших. А християнська любов Батьківщини, обнимаючи всіх людей, єднає християн із противниками та ворогами й дає патріотизмові ту підставу, якої треба: учить тієї єдности» [3, с. 394]. Відтак, християнський патріотизм відкидає ненависть як явище, а поганський отожднюється з шовінізмом, оскільки базується на домінуючому протиставленні своєї нації всім іншим.

Висновки. Отже, національним ідеалом для А. Шептицького є держава, котрою керують мудрі політики, здатні на самозречення, принесення власних амбіцій в жертву розквіту держави, де панує християнський патріотизм та єдність. Але такою свідомою може бути влада тільки в тій країні, де більшість населення живе за євангельськими законами, має добру освіту й чітку громадянську позицію. Таким чином, коли зміниться свідомість більшості громадян, іншою стане влада й рівень життя в державі. Велику роль у трансформації суспільства Митрополит Андрей відводить священникам, родині, вчителям, громадським об'єднанням, котрі мають сприяти духовно-інтелектуальному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Базилевич А. М. Введення у твори митрополита Андрея Шептицького. Торонто: Українське Богословське Наукове Товариство, 1965. 237 с.

2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Пед. Т-во ім. Г. Ващенко. 3-є вид. Полтава : Полтав. вісн., 1994. 191 с.
3. З Декрету Архієрейського Собору «Про єдність» (від 10 червня 1943 року). Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 389-394.
4. Костомаров М. Книги битія українського народу. Авсгбург, 1947. 61 с.
5. Кульчицький О. Світовідчуття українця. Українська душа. К., 1992. 128 с.
6. Лист митр. Андрея Шептицького до проф. Володимира Кубійовича про завдання української мистецької школи у патріотичному вихованні молоді (1942 р., серпня 8, Львів). Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 978-979.
7. Мірчук І. Призначення нації. Календар альманах на 1943 рік. Краків-Львів: Українське видавництво, [1942].
8. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького «Не убий» (1942 р., листопада 21, Львів). Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 259-268.
9. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. Львів: «Місіонер», 1995. 79 с.
10. Шептицький А. Ідеалом нашого національного життя (Львів, грудень 1941). Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1. С. 519-533.
11. Юнг К.Г. Символическая жизнь. М.: «Когито-центр», 2013. 326 с.
12. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. К.: "Знання", 2006. 341 с.

References

1. Bazylevych A. M. Vvedennya u tvory mytropolyta Andreya Sheptyczkogo. Toronto: Ukrayins'ke Bogoslovs'ke Naukove Tovarystvo, 1965. 237 s. (in Ukrainian).
2. Vashhenko G. Vuxovnyj ideal : pidruch. dlya pedagogiv, vy'xovateliv, molodi i bat'kiv / Ped. T-vo im. G. Vashhenka. 3-ye vy'd. Poltava : Poltav. visn., 1994. 191 s. (in Ukrainian).
3. Z Dekretu Arxiyerejs'kogo Soboru «Pro yednist'» (vid 10 chervnya 1943 roku). Mytropoly't Andrej Sheptycz'kyj Zhy'ttya i diyal'nist'. Dokumenty i materialy 1899-1944: U 2t. L'viv: Vydavnyctvo otciv vasylian «Misioner», 1998. Tom II: Cerkva i suspil'ne pytannya, Knyga 1: Pastyrs'ke vchennya ta diyal'nist'. S. 389-394. (in Ukrainian).
4. Kostomarov M. Knygy bytiya ukrayins'kogo narodu. Avsgburg, 1947. 61 s. (in Ukrainian).
5. Kul'chycz'kyj O. Svitovidchuttya ukrayincy. Ukrayins'ka dusha. K., 1992. 128 s. (in Ukrainian).
6. Lyst mytr. Andrey Sheptycz'kogo do prof. Volodymyra Kubijovycha pro zavdannya ukrayins'koyi mystecz'koyi shkoly u patriotychnomu vuxovanni molodi (1942 r., serpnja 8, L'viv). Mytropoly't Andrej Sheptycz'kyj. Zhyttya i diyal'nist'. Dokumenty i materialy 1899-1944: U 2t. L'viv: Vydavnyctvo otciv vasylian «Misioner», 1998. Tom II: Cerkva i suspil'ne pytannya, Knyga 2: Lystuvannya. S. 978-979. (in Ukrainian).
7. Mirchuk I. Pryznachennya nacyi. Kalendar al'manax na 1943 rik. Krakiv-L'viv: Ukrayins'ke vydavnyctvo, [1942]. (in Ukrainian).
8. Pastyrs'ke poslannya mytr. Andrey Sheptycz'kogo «Ne ubyj» (1942 r., lystopada 21, L'viv). Mytropoly't Andrej Sheptycz'kyj Zhyttya i diyal'nist'. Dokumenty i materialy 1899-1944: U 2t. L'viv: Vydavnyctvo otciv vasylian «Misioner», 1998. Tom II: Cerkva i suspil'ne pytannya, Knyga 1: Pastyrs'ke vchennya ta diyal'nist'. S. 259-268. (in Ukrainian).
9. Cegel's'kyj L. Mytropolyt Andrej Sheptycz'kyj. L'viv: «Misioner», 1995. 79 s. (in Ukrainian).
10. Sheptycz'kyj A. Idealom nashogo nacional'nogo zhyttya (L'viv, gruden' 1941). Mytropoly't Andrej Sheptycz'kyj Zhyttya i diyal'nist'. Dokumenty i materialy 1899-1944: U 2t. L'viv: Vydavnyctvo otciv vasylian «Misioner», 1998. Tom II: Cerkva i suspil'ne pytannya, Knyga 1. S. 519-533. (in Ukrainian).
11. Yung K.G. Symvolycheskaya zhyzn'. M.: «Kogyto-centr», 2013. 326 s. (in Russian).
12. Yaniv V. Narysy do istoriyi ukrayins'koyi etnopsychologiyi. K.: "Znannya", 2006. 341 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

THE MODELS OF STATE-BUILDING IN THE WORKS OF A. SHEPTYCKYY

V. Basarab (Uzhhorod)

In the article it was considered A. Sheptyckyy's views on the process of state-building and the reasons of lack of the unity between Ukrainians from the historical perspective. The object under analysis are works "An ideal of national life" (another title "How to build the native house", from the decree to priesthood, December 1941), pastor dispatch "Don't kill" (November, 21 1942), decree Bishops' Council "About unity" (June, 10, 1943), the letter to prof. Volodymyr Kubijovych about the tasks of patriotic education of youth of Ukrainian art school (1942, August 8, Lviv). The attention was paid on the conviction of A. Sheptyckyy that the problem of raising conflicts between Ukrainians is not in ideological, but in psychological plane – in disability of Ukrainian politics to get an agreement between themselves. A. Sheptyckyy condemned «narodovcy» who could not choose the common vector of the political events development and they argued with each other and created two parties which became opponents. Metropolitan Andrey emphasized on constant fragmentation of Ukrainian intelligence and this led to arguments, internecine war and to usurpation the authority by strangers in different epochs. Also he stressed on destructive politics of USSR towards Ukraine. Metropolitan Andrey was convinced of the fact that it was impossible to transform the state system without changing ethical and intellectual ways of life for most people. He created specific outlook model of happy society, the basis of which had to be Christian values, enduring family, different public organizations which goals were moral and intellectual development of the personality, finding personal fulfillment in society with the help of Evangelical commandments. The prerequisites for state creation, where the citizens felt themselves happy, on the point of view of A. Sheptyckyy were the common aspiration of the whole people and elimination of local or territorial separation. The strength of Ukrainian people, accordingly, was in conscientious public position of compatriots. The important place in the process of state-building A. Sheptyckyy devoted to a matter of education of young generation, intelligent citizens who would have necessary public and political knowledge and would be able to choose deserving authority